

„Hogyha egy középkori ember csoda folytán mai világunkba csöppenne, csak két helyet ismerne fel, a templomot és az iskolát.”

Az utóbbi hetekben történt iskolai agressziókról szóló sajtóhírek felkeltették a közvélemény figyelmét. A történetekkel összefüggésben szülők, gyerekek, szakemberek mondták el egymásnak ellentmondó véleményüket, a résztvevők egymásra mutogattak. Egy dologban azonban megegyeztek: meg kell állítani az iskolai erőszakot!

Gyermekvédelmi szakemberként nekem is ez a véleményem, de sajnos ismét azt tapasztalom, hogy a felszínes tudósítások a lényeg nem érintik, az esetekre adott drasztikus intézkedéseken túl az okok feltárása és a hosszú távú megelőzés lehetősége nem foglalkoztatja a nyilatkozókat, de a sajtót sem. A szakmai viták csak arról folynak, hogy ki lehet-e zárni a gyermeket az iskolából, de arról nem hallani, hogy olyan vélemények ütközzenek, amelyek pedagógiai, szociális, pszichológiai módszerekről szólnának. Gyámhivatalban dolgozó családjogásként természetesen nem vállalkozhatok a teljes, sok szakmát érintő tényfeltárára, ezért szakterületemnél maradv teszek kísérletet az iskolában dúló erőszakhullám egyes okainak, elemeinek bemutatására.

Céлом, hogy a kérdést gyermek, iskola, pedagógus és szülő szempontjából elemezzem, de nem mehetünk el szó nélkül az önkormányzat felelőssége mellett sem. Emellett fel szeretném hívni a figyelmet azokra a jelenségekre, amelyeket szinte mindegyünk észrevesz, de nem teszünk ellene.

Az erőszakot elkövető gyermek

Véleményem szerint a gyermek nem hibás abban, hogy problémái megoldására erőszakos eszközökhöz nyúl, de tetteiért (természetesen életkorától függően) felelős.

A gyermek az erőszakos fellépést egyrészt hozhatja otthonról, olyan családból, ahol családon belül is az erőszak a problémamegoldás egyetlen módja. Sok családban a szülők,

Honnan jön, hova vezet?

ERŐSZAK AZ ISKOLÁBAN

főként az apa félelemmel és fenyegetéssel tartja uralma alatt a családtagokat, verbálisan éppúgy támadnak, mint fizikailag. A bántalmazó szülők viselkedése tanult viselkedés, amit továbbadnak gyermekeiknek.

A verbális erőszak egyik velejárója a trágár beszéd. Fel vagyunk háborodva, hogy a gyermekeink rendkívül trágárul beszélnek. Ennek gyökerei nemcsak egy adott családban lelhetők fel, de a közbeszédben is. A közbeszédet, a művészetet, a politikai stílust egyaránt áthatja, sőt bocsánatos bűnnek tartják. A családtagok egymással is türelmetlenül beszélnek, és szinte észre sem veszik a káromkodást, durva stílust. Az ebben felnövő gyermek számára ez a természetes beszédstílus.

Magam voltam fültanúja a minap az alábbi párbeszédnek: a boltban a pénztárnál álldogáló 3-4 éves kisfiú vágyakozva nézi a felhalmozott édességeket, és kéri az anyját, vegyen neki valamit. A válasz: azt hiszed, veszek neked, te hülye majom?

Ezt a nyelvet használják a pedagógusok is. A gyermekjogokkal kapcsolatos könyvem gyűjtőmunkája során próbáltam összegyűjteni, hogy milyen jelzőkkel illetik a tanárok a gyermekeket. Akkor főként ismerős középiskolásokat kértem erre, és meghökkenítő eredményt kaptam. Most általános iskolásokra gondoltam. Megkértem néhány ismerős kisiskolást írja le, miket szoktak mondani nekik a tanárok. A megkérdezett gyerekek szívesen írták le sérelmeiket.

A rövid egy óra alatt írt kis cédulák döbbenetes állapotokról tanúskodnak. Érdekes, hogy a gyerekek azt is megírták, ami más társaikkal történt, de felhőborította őket. Néhányat – a hűség kedvéért a hibás helyesírással – idézek talán nem melepő, de a „hülye” kitétel, minden írásban szerepel.

Néhány példa: „fülcibálás, pofon, ronda szavak: hülye, sötét, taknyos kölyök, ne pofázzál, tojáshély a valagadon...” „Hülye, balf...sz, béna, csúnyán írsz kis patkány!...”

...fojton csúnya szavakat vágott hozzám pl: hogy számár a jelképem és mazsolányi agyam van és tőkfejem, meg folyamatosan kiröhögött, amikor rossz jegyet kaptam matekból. Minden nap sírva mentem haza.”

„Hülye gyerekek szokott néha hívni, könyvel ütött minket és csavargatta a fülünket fojton”

Homokba dugjuk a fejünket?

Miért csodálkozunk, hogy a gyerekek ugyanígy beszélnek velünk, felnőttekkel? Miért nem veszik a fáradságot az intézményekben, hogy készítsenek hasonló felmérést? A szülők rá sem kérdeznak ezekre a dolgokra, mert nem is jut eszükbe, hogy ilyen megtörténhet az iskolában. Amikor ezeket az írásokat az iskoláskorú gyermeket nevelő kollégáimnak megmutattam, szinte mindegyik tudott példát a saját gyermekének pedagógusai közül, aki csúnyán beszél. Homokba dugjuk a fejünket? Felháborodunk azon, hogy a gyermekek megtámadják, illetve szidják a tanáraikat? Igen! Milyen erkölcsi alapon? A tévében nyilatkozó fiú szerint patkánynak szólította őt a tanár. Hihető?

Természetesen nem minden családban van erőszak és bántalmazás. A családok többségében a gyermeknevelési szokások más irányban változtak meg, a mindent megengedő nevelés, a gyermeket partnernek tekintő szülői magatartás, a fegyelmezés hiánya igen elterjedt nevelési módszerré vált.

Az ABC-ben, a pénztár előtt hosszú a sor, a gyerekek unatkoznak. Egy család várakozik óvodáskorú kislánnyal. A gyerek a sor mellett felhalmozott gyümölcsjoghurtos dobozokat nézegeti, majd rájön, hogy az ujjával be tudja nyomni a tetejét, jó játék. A szülők nem figyelnek rá, beszélgetnek. Egy vevő rászól. Az apa észreveszi, de nem a gyerekre szól, hanem kikéri magának, hogy az idegen rászólt a gyerekre. Agresszív fellépése mindenkit megrettent. A gyerek tovább lyukaszt, most már szülői engedéllyel. Ugyanez a kislány hogyan fog alkalmazkodni az óvoda, iskola egyébként is túlzottan poroszos fegyelméhez?

Az óvoda, iskola lenne a legalkalmasabb

Az erőszakos gyerekek egy része alacsony önértékeléssel bír, illetve ilyen családban él. Az alacsony – negatív – önértékelésű emberek mindig a legrosszabbra számítanak, azt feltételezik, hogy mások lenézik, becsapják őket, hogy meg-

védjük magukat, falak mögé bújnak, elszigeteltségbe, magányba, bizalmatlanságba menekülnek. Ez megakadályozza őket abban, hogy a problémáikra új megoldásokat keressenek, csak a már jól bevált „módszereket” képesek alkalmazni, mint az erőszak.

Munkám során gyakran találkozom olyan ügyfelekkel, akik valamilyen ügyet intézni úgy jönnek, mintha már el is utasították volna a kérelmüket. Rendkívül agresszívek, hangosak, vádaskonak még mielőtt az ügyintéző szóhoz jutna.

Hányszor hallottam már: „úgyis tudom, hogy magát nem érdekli, amit mondok, de...”

Ha a szülő ilyen gondokkal küzd, milyen útravalóval bocsátja gyermekét az iskolába? Hogyan várhatjuk el a gyermektől, hogy ugyanúgy viselkedjen és teljesítsen, mint magas önértékelésű családból jövő társai? Mit tesz az iskola ennek a hátránynak a leküzdéséért? A gyermekek szocializációja ma már nem egyértelműen a családban megy végbe, még a jól funkcionáló családok esetén sem. Kialakult egy olyan szülői álláspont, hogy a családban együtt töltött időt, ami a szülői elfoglaltság miatt egyre rövidebb, nem neveléssel, fegyelmezővel kell eltölteni, erre szolgál az iskola. Az ezekből a családokból kikerülő gyermekek bekerülnek az oktatási-nevelési intézményekbe, óvodákba és iskolákba, ahol a családból hozott szokásokat nem hogy nem tudják megváltoztatni, hanem a felkészületlenség miatt egyre nő a szakadék a gyermek és a pedagógus, a diszfunkcionális családból jött gyermek és jól szocializált, megfelelő nevelésben részesülő társai között, ami szegregációhoz vezet akár intézményen belül, akár külön intézménybe irányítással.

A rosszul szocializálódott gyermekekről

A gyermek erőszakos fellépése ellen - ami egyaránt gond, akár társai, akár a tanára ellen irányul - az iskolának elsősorban pedagógiai eszközökkel kell reagálnia. Nagyon fontos lenne, hogy a gyermeki agresszió ne maradjon azonnali reakció nélkül. Ebből a szempontból a gyermekek nem különbözhetnek a felnőttektől. Ha engem egy másik felnőtt részéről sérelem ér, azonnal reagálok, a reakció módját kell másként megválasztanom egy gyermek esetében.

Az iskolai munka egyre inkább az oktatás irányába mozdul el, a tananyag évről évre nő, a nevelési feladatok másodlagossá válnak. Már nincs eleendő osztályfőnöki óra, a tananyag olyan ütemet diktál, ami mellett egy-egy komoly, az osztályban előforduló problémát nem lehet soron kívül egy tanóra keretein belül átbeszélni, megoldani, mert az elmaradás szinte behozhatatlan. Gyakran mondják a továbbképzéseken a pedagógusok, hogy észreveszik, ha egy-egy gyermeknek magánéleti problémája van, vagy az osztályt felkavaró esemény történt, de nincs idő ennek kezelésére. Ha elvárás, hogy a gyermekekkel egyénileg kell foglalkozni, akkor miért nincs a gyakorlatban kötelező családlátogatás, ahol a saját családjának környezetében ismerheti meg a pedagógus nemcsak a gyermeket, hanem a szülőt is. Vannak iskolák (legalább is néhány éve még kísérleteztek ilyen programmal), ahol szociális munkást alkalmaznak, ahol az ifjúságvédelmi felelősnek és a védőnőnek jól kidolgozott együttműködési feladatai vannak. Ezt önkormányzati támogatás nélkül nem tudják megvalósítani az iskolák.

Hol a modern pedagógia?

A pedagógia része a fegyelmezés is, ez tagadhatatlan. Sajnos ma már közhelynek számít, hogy a pedagógus kezéből kivették a fegyelmezési eszközöket. Valóban. A régieket. Ma már nem lehet szaktárgyból egyest adni a rendetlenkedőnek vagy az óráról kizavarni, teljesen hiábavaló az intő, az igazgatóhoz küldés, nem lehet eltüntetni a gyereket az edzéstől, osztálykirándulástól, sarokba állítani, körmöst, pofont adni, az iskolai fegyelmi eljárás során alkalmazható büntetések komolytalanok, a kicsapás sem lehetséges - akkor mi marad? Érthetetlen, hogy ennyi idő eltelte után sem gondolkodnak másban a tanárok, mint ezekben az elavult eszközökben, ugyanakkor a saját gyermekeik nevelésénél ezeket nem alkalmazzák, sőt elítélik.

Vajon a tanító- és tanárképző főiskolákon, az egyetemeken tanítják-e a gyakorlatban alkalmazható, alkalmazandó nevelési, fegyelmezési módokat? Van-e módszertani oktatás agresszív, illetve egyéb magatartási zavarok kezelésére? Egyértelmű a válasz - nem, nincs!

Általános iskola alsó tagozat, nyelvóra. Azt gyakorolják, hogyan kell elkérni valamit a másiktól. Kérem a tolladat, stb. A tanító néni is részt vesz a gyakorlásban. Az egyik kisfiú a bugyiját kéri tőle, ráadásul ma-

gyarul, hiszen a szót nem ismerte az adott nyelven. Néhányan nevetnek, néhányan zavarba jönnek, nem így a tanító néni. A gyerekek be kell mennie a könyvtárba, és meg kell a nagyszótárban keresni a bugyi szót, és erről beszámolni másnap az órán. Már nem is olyan vicces a dolog.

Ha a pedagógustól elveszük a régi, rossznak ítélt fegyelmezési módszereket, adnunk kell a kezükbe újakat, hiszen enélkül nem lesz képes tanítani.

Döbbszentem hallgattam a tévében az egyik középiskolai tanárt, aki elmesélte, hogy a magatartási gondokkal küzdő lány rendszeresen trágár szavakkal illeti, felgyújtott papírgalacsinnal dobálja őt, ilyenkor kimegy a folyósóra sírni, és ha megnyugodott, akkor jön vissza. Csodálkozunk, hogy követői vannak a lánynak? Hiszen büntetlenül meg lehet akadályozni az órai munkát!

Szegregáció: ne essünk át a ló másik oldalára!

Magyarországon léteztek alternatív iskolák a magatartási és beilleszkedési zavarokkal küzdő gyermekeket és az enyhe fokban fogyatékkal élőket ezekben az iskolákba irányították. Ugyanez történik, amikor a szülőt rábeszélik, kérje gyermeke magántanulóvá nyilvánítását. Miért kell az érintett gyermekeknek túlkorosán, súlyos magatartási zavarokkal, kudarcokkal a hátuk mögött, az iskola és a tanárok utálatával naponta belépni egy iskola kapuján? Hol vesszítettük szem elől, milyen volt elsőben?

Az elsős kisfiú rendszeresen bepisílt, naponta gondot okozva ezzel a tanító néniknek. (A tiszta nadrág iskolában tartása nem jutott senki eszébe, a megszégyenítés annál inkább.) Az iskolai kirándulás előtt azon tanakodtak, milyen gondot fog ez okozni az egész napos programoknál. A döntés a következő volt. A gyerekek egy órával későbbre mondták az indulást. A kicsi érkezésekor a busz már elment, ráadásul a gyerek volt a hibás, aki rosszul jegyezte meg az időpontot. Így ott kellett maradnia egy másik osztályban, egyedül, míg a többiek kirándultak.

Mit érezhetett a kicsi? Vajon bizalommal lesz a tanárok és általában a felnőttek iránt? Azt mondom, nem szabad megszüntetni mindenfajta elkülönítést, mert igenis vannak és lesznek különleges nevelést igénylő gyermekek, hiszen nem vagyunk egyformák. Addig semmiképpen sem, amíg az iskolákat fel nem készítik a magatartási problémákkal küzdő gyermekek tanításának, nevelésének módsze-

reire. A normatív támogatás és az ellenőrzés rendszerét kell gyakorló pedagógusok bevonásával kidolgozni. Jelenleg is folyik a problémás gyerekek kirekesztése, az iskola válogathat, akar-e tanítani egy gyermeket, vagy sem. Erre példa az alábbi eset, ami nemrég a gyámhivatali eljárás során vált ismertté.

A kisfiú viselkedését már az óvodában furcsának találták. Csak babázott, lányos játékokat játszott, a fiúk helyett a kislányok társaságát kereste. Az iskolában sem változott a helyzet. A szülők pszichológushoz fordultak, ahol azt a választ kapták, hogy gyermekük valójában egy kislány fiú külsővel. Sajnos, elmondták az iskolában – éppen azért, hogy segítséget kapjanak, és hogy a gyermek viselkedését tolerálják. Tévedtek, a gyermeket a következő évben eltanácsolták az iskolából. Egy egyházi iskola követte, mert itt biztosan nagyobb a tolerancia. Ismét tévedtek. A kamaszkorban már a testnevelés órán sem akart a fiúkkal együtt tornázni, a lányok pedig nem fogadhatták be. Arra hivatkozva, a lányok veszeléses a lányokra, ismét új iskolába tanácsolták az egyébként jó képességű gyermeket. A szülők szégyelltek a helyzetet és a gyermeküket, hiszen senkitől nem kaptak segítséget. Az alternatív iskola fogadta be végül, majd a szülők kérésére és a gyermek súlyos magatartási gondjaira tekintettel állami gondoskodásba került... Ha azt hisszük, hogy ez nagyon kivételes eset, tévedünk.

A pedagógiai eszközök mellett az iskolának pszichológiai és jogi eszközei is vannak a gyermeki erőszak megakadályozására. Tudni kell ugyanis, hogy az erőszak – ha nem parancsolunk állj-t az első próbálkozásakor, terjedni fog, szokássá válik. Egy középiskolában történt gyermek-öngyilkossági esetről azonnal pszichológushoz fordult az iskolavezetés, és mind az osztálytársakkal, mind a közeli barátokkal, mind az egész iskolával a szakember feldolgozta az eseményt, segítette annak megértésében, hogy nem problémamegoldás az öngyilkosság, nem követendő példa. A mediáció fantasztikus eszköz, miért nem alkalmazzuk az iskolában az erőszak leküzdésére?

A gyermekjogok tanítása is eszköz az erőszak ellen. Valamilyik iskola igazgatója a televízióban utalt arra, hogy a gyermekek túlságosan is tisztában vannak a jogaikkal, és ez megkötöti a pedagógusok kezét. Nem értek ezzel egyet. A probléma éppen az, hogy nem módszeresen, alaposan és felkészülten foglalkoznak az iskolákban a gyermekjogokkal. A jogok közül valóban ismernek a gyermekek néhányat, így a véleménynyilvánításhoz való jogot, az oktatáshoz való jogot, a magánélet

sérthetlenségéhez való jogot, ez utóbbit főként az órai levelezés miatt. Tudják, hogy joguk van akár a tanár munkájáról is elmondani a véleményüket, hogy nem zavarhatók ki az óráról, mert joguk van az oktatáshoz, és hogy nem olvashatja el a tanár a leveleiket. Azt azonban meg kell tanítani nekik, hogy ezek a jogok nem korlátlanok, hogy a jogokkal való éléssel nem akadályozhatjuk mások jogait. Azaz tanóra közepén nem állhat fel, és nem mondhatja el, hogy a tanár nem alkalmas a feladatára – főként sértő, meg nem engedett hangnemben, esetleg ennek néhány rúgással nyomatékot adva, mint azt a tévében láttuk. Ezt tanulni kell, és az iskolában a diákok jogait is tiszteletben tartó tanárok, valamint megfelelő iskolai fórumok is kellene. Éppen a joggal való visszaélést akadályozhatja meg, ha idejekorán beszélünk ezekről a gyermekekkel.

A gyermek nem lehet hibás a kialakult helyzetért, szülei, tanárai, az őt körülvevő felnőttek feladata, hogy erőszakmentesen, személyiségét kibontakoztatva, magas önértékeléssel bíró gyermekké neveljék. Amennyiben kudarcot vallanak, és mégis előfordul az erőszakos támadás a másik gyermek vagy a pedagógus ellen, nem hagyható figyelmen kívül, felelőségre vonásnak kell követnie.

Gyermekjóléti szolgálatok

A gyermekjóléti szolgálatok minden településen működnek, és feladatuk a családgondozás, ha jelzést kapnak akár nem megfelelő szülői nevelési módszerekről, akár a gyermek nem megfelelő iskolai magatartásáról. Természetesen a gyermekjóléti szolgálat igénybevételét az iskolának kell kezdeményeznie, ahol azután esetmegbeszélést követően módszereket dolgoznak ki a család bevonásával a magatartás megváltoztatására. A gyermekjóléti szolgálat bevonása nem jelent azonnali megoldást, de jelzi mind a gyermeknek, mind a szülőnek, hogy az iskola nem tűri az erőszakot a falai között.

Amennyiben a szülők vagy a gyermek nem hajlandók együttműködni a családgondozóval, úgy hatósági beavatkozás következik. A gyámhatóság kötelezheti a szülőket bizonyos magatartásra, illetve ennek hiányában a gyermek családból való kiemelésére is szóba kerülhet.

Ezekkel az intézkedésekkel két gond van. Mint már említettem nem azonnali megoldást

adnak, illetve nagyon is függ az eredményességük a helyi gyermekjóléti szolgálat munkájának milyenségétől, mégis azt mondom, hogy az időben jelzett ügyekben igenis lehet eredményt elérni. Természetesen nem, a 16 éves, már több iskolából eltanácsolt, túlkoros, társait rendszeresen zaklató, az iskolát rongáló, a tanárt megtámadó diákkal szemben. Itt már elkéstünk.

De mit lehet tenni ez utóbbival? A fegyelmi felelősségre vonást nem lehet mellőzni. Sajnos a fegyelmi büntetések nagyon korlátozottak, fantáziátlanok, alkalmatlanok bármiféle visszatartásra. Bővíteni kellene a palettát, illetve kötelezően bevezetni az iskolában ilyen esetekben a mediációt, valamint a helyreállító igazságszolgáltatási módszereket. Amennyiben a szülők megállapíthatóan a gyermek érdekeivel ellentétes magatartást tanúsítanak az eljárás során, lehetőséget kellene biztosítani, hogy a diákot a gyámhivatal által kirendelt eseti gondnok képviselje.

■ Semmiképpen nem tiltanám meg a kizárást az iskolából, nem elsősorban az erőszakot elkövető diák eltávolítása, hanem a többi diák jogainak védelme szempontjából. Melyik szülő szeretné, ha a gyermeke olyan osztályba, olyan iskolába járna, ahol az erőszak mindennapos és eltűrt jelenség? Ez vezet igazi szegregációhoz, mert ebből az iskolából valóban elviszik a gyermeküket azok a szülők, akik megtehetik.

A pedagógusnak nem szabad megengednie, hogy a becsületsértések, rágalmozások a szülő vagy a gyermek részéről ne vonjanak maguk után büntetőeljárást. Ezekben az ügyekben még a békéltetés szakaszában – ha ez sikerül, nem lesz büntető ítélet - lehet rendezni mindenki megnyugtatóra a sérelmeket, de a tanár méltósága megmarad. Talán az arányokból is látható, hogy én az iskolai erőszakot elsősorban megelőzendő feladatnak tartom, megjelenését követően nagyon korai szakaszában az ilyen magatartásnak azonnali pedagógiai eszközökkel való fellépést tartok indokoltnak. Véleményem azonban az, hogyha erőszakos fellépés egy tanuló esetében másodszor is előfordul, akkor a gyermekvédelmi, a jogi eszközök bevonása indokolt, mert csak így lehet elterjedését megakadályozni, visszatartani a többiekét a követéstől, biztosítani a többi gyermek jogát a tanuláshoz és egyéb jogai gyakorlásához.

Purda Zsuzsánna